

Freuds røst på Bebels plass: Et reisebrev

TEKST

Per Johan Isdahl

PUBLISERT 10. oktober 2006

BOKBÅL: Mai 1933. Nazistiske studenter brenner såkalt ikke-arisk litteratur på plassen foran Humboldtuniversitetet i Berlin. 20 000 bøker gikk opp i flammer, inkludert Haskalajøden Freuds verker.

150-årsjubileet for Sigmund Freuds fødsel feires i Berlin. Om kvelden den 6. mai samlet et par hundrede psykoanalytisk orienterte mennesker seg på Bebels plass, foran Humboldt-Universität. Det var her de nazistiske studentorganisasjonene brente uønskede bøker, også Haskala-jøden Freuds verker. Psykoanalysen var en jødisk og ikke levedyktig vitenskap. Studentene ropte: «Mot den sjelelige ødeleggelsen som overbetydningen av seksuallivet fører med seg – for den menneskelige sjels adel.»

Freud kommenterte med å si at framskrittet kunne sees: I middelalderen hadde de brent meg, nå nøyer de seg med å brenne bøkene mine.

Under markeringen i mai ble utvalg fra hans tekster lest av skuespillere. Bachs musikk lød, og til slutt hørte man Freuds stemme i et BBC-opptak. Så gikk man hver til sitt. På matineen neste dag kunne en høre den engelske Freudbiografen Grays velopplagte formuleringer.

Freud for sosialdemokratiet

En underfundighet kan øynes i denne ytterst treffsikre markering. August Bebel (1840–1913) var en av det tyske sosialdemokratiske partiets grunnleggere, og en samtidig av Marx og Engels. Hans berømte skrift «Kvinnen og sosialismen» og hans bidrag til opplysningsarbeidet i arbeiderbevegelsen og praktisk reformpolitikk viser disse historiske sammenhenger. Derfor var Bebels plass et riktig sted å feire psykoanalysens farsfigur.

Psykoanalysens anerkjennelse i mellomkrigstiden lå også i dens etiske og politiske engasjement i å bedre livet til fattige, ved at de kunne få tilbud om behandling for sine plager. Framtredende psykoanalytikere etablerte poliklinikker hvor en del av pasientene kunne få gratis psykoanalytisk behandling. Den konkrete mental-helseopplysning som ble utviklet, nådde et stort publikum. Sosialdemokratene i Wien og i Berlin så fort betydningen av et pedagogisk og vitenskapelig basert program for barn og ungdom. Psykoanalytikerne fikk dermed et annet felt å virke på utenfor asylene, og i tillegg politisk og statlig anerkjennelse.

I klinikken arbeidet man systematisk med å høyne kvaliteten gjennom kasusstudier. Nivået på refleksjonene imponerer. En av lederne, Karl Abraham, støttet tre av psykoanalysens pionerkvinner: Karen Horney, Melanie Klein og Helene Deutsch. I de to avisene «Die Zeit» og «Die Welt» var det jubileumsbilag som også fortalte om Freuds glede over og avhengighet av sterke kvinner. En psykoanalytisk maskulin tradisjon?

Psykoanalysen ble oppfattet av analytikerne selv og av offentligheten som del av endringen av det sivile samfunn: etablering av en sosial stat og et frigjøringsprosjekt fra undertrykkende borgerlige konvensjoner. Dette er fremdeles et relevant tema i møte med psykoanalysens menneskesyn – den innbyr til et arbeid med eget selvbedrag.

En solidarisk faglig kultur

Den psykoanalytiske berlinerkultur fikk stor innflytelse på enkeltpersoner som studerte i Berlin under Weimar-republikken, som Johannes Landmark, Ola Raknes, Astrid Bruun, Hjørdis Simonsen, Nic Waal og Trygve Braatøy. Jeg mener at vi her har utgangspunktet til den rike psykoanalytiske og psykoterapeutiske tradisjonen vi har hatt til nå i Norge. Helsedirektør Karl Evang hadde med sin forståelse av de sosiologiske sidene ved psykoterapi den klokskap at han sørget for et økonomisk grunnlag for utdanning av psykoterapeuter.

Hva karakteriserte ellers denne varianten av psykoanalysen i 1920- og noe av 1930-årene? Teoretisk forsøkte man å se hvordan samfunn og individ kunne forstås ved hjelp av marxisme og psykoanalyse. Det tydeligste eksemplet med historisk relevans for vår psykoterapikultur er Wilhelms Reichs teoretiske arbeid og Otto Fenichels politisk organisatoriske innsats under landflyktigheten til Oslo etter Hitlers maktøvertakelse. Denne partitakende og i prinsippet solidariske faglige kultur preget også norsk mentalt helsearbeid – særlig psykisk helsevern for barn og ungdom – i hele oppbygingsperioden fram til midten av 1990-årene. Utgangspunktet kan forenklet

sagt være Freuds tale på den femte psykoanalytiske kongress i Budapest i 1918 hvor han talte for Habsburgersamfunnets fall og for sosial rettferdighet. Det gjorde han på en måte som varmet den amerikanske anarkisten Emma Goldman. Freud bidro til hennes forståelse av den menneskelige seksualitetens sentrale betydning. Hun var et tidsvitne til den radikale sosialpolitiske optimisme som psykoanalysen ble assosiert med.

Freud og psykoanalysen feires i 41 land – i de store metropoler London, Berlin, Buenos Aires, Madrid og Paris. Den er aktivt til stede der det finnes et sivilt samfunn med rettssikkerhet – den er kontrær til ethvert diktatur, religiøs fundamentalisme eller fascisme. Den er urban og del av samfunnets modernisering.

I og med at psykoanalysen modig hever at dødsdrift, mord, vold og selvhat er en sentral del av vårt affektive liv, berører den vår aktuelle virkelighet mer enn noensinne. Den franske historikeren Elisabeth Roudinesco hevder disse synspunktene. Hvilke følger kan det ha for psykoanalysens neste liv?

Det vitale i Freuds kulturanalyser overlever hos kulturteoretikeren Slavoj Žižek. Han hevder at det i psykopatologiens fenomener finnes muligheter til å forstå hvordan samfunnet fungerer. Igjen er det Freuds teori om det ubevisste som inspirerer: Žižek forstår Freuds ubevisste som rasjonelt og lidenskapsløst. Det har en logisk struktur som skapes av kulturen. Vi må forholde oss til vår psykes symbolske struktur.

Hjernens individualitet

Det er ikke enda mulig å hevde at nevrovitenskapenes kognitive ubevisste kan jevnføres med det psykodynamiske ubevisste. Ønske- og begjærskraften i det ubevisste i den psykoanalytiske teorien innebærer at vi styres av irrasjonelle krefter. Kognitiv psykologi legger på sin side langt større vekt på den adaptive fornuften i de menneskelige problemløsningsmekanismer. Det er en spennende tid fordi det skjer en fruktbar dialog om hjernens plastisitet og utvikling. Freud er kan hende en av psykens store biologer. I de største tyske avisenes bilag til jubileet framheves akkurat dette feltet som psykoanalysens tilbakekomst til seg selv – til nevrologen Freuds drømmer om en naturvitenskapelig årsaksforståelse av mennesket.

Fødselsdagskake

På det jødiske museet i Berlin er Freuds liv formet som en stor fødselsdagskake. I rommet innenfor er hans vitenskapelige verk tekstmessig elegant presentert. I rommet innenfor dette ser vi bilder av analysebenkene til 80 av Berlins psykoanalytikere i all sin variasjon. Kakespisende kolleger anbefaler nettopp en bok fra Paris: François Ansermet og Pierre Magistretti: *Das individualitet des Gehirns*, utgitt i 2005 på Suhrkamp forlag. Her sees nevrovitenskap i lys av Lacans teori om det ubevisste.

En vag melankoli oppstår under besøket. I 1960- og 1970-årene eksisterte det en begrepsmessig freudianisme i psykisk helsevern. Kolleger antok at en forstod overføringsforholds betydning, en antok at personligheten kunne ha relevans utover

symptomets aktuelle dramatik, en forstod at tiden som trengtes til endring, ikke kunne predikeres bestemt. Mulig dette var en illusjon fordi individuell åpen terapi ble ansett som vesentlig. Hvordan vil vi beskrive den nåtidige psykoterapeutiske kultur i dette (egentlige) psykoterapiens jubileumsår?

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 43, nummer 10, 2006, side 1074-1075

TEKST

Per Johan Isdahl, psykolog